

SPORTO PEDAGOGO KOMPETENCIJŲ SISTEMOS ELEMENTŲ ĮVAIROVĖ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ REIKALAVIMŲ KONTEKSTE

Algimantas Džiuvė

Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas

Įvadas

„Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose“ (2003) laikomasi nuostatos, kad kūno kultūra yra žmogaus bendrosios kultūros dalis, stiprinanti ugdytinio adaptacinius ir socialinius gebėjimus, puoselėjanti gebėjimą suderinti psichosomatinę brandą ir interesus, tenkinti fizinės saviraiškos bei biologinio judėjimo poreikius. Kūno kultūra, remiantis aukščiau minėtu dokumentu, padeda siekti fizinės, psichinės ir dvasinės darnos, t. y. biopsichosocialinės sveikatos.

Nors ir neabejojama sporto, fizinės veiklos nauda vaikų ir paauglių asmenybei, sveikatai, fizinių gebėjimų vystymuisi, tačiau L. Grajauskas ir A. Čepulėnas (2009) teigia, kad vaikų ir paauglių fizinis aktyvumas mažėja. Pasak A. Martinkaus (1995), pirmoji „blogėjančios vaikų sveikatos pagrindinė priežastis yra mūsų valstybės ekonominis ir dvasinis dekadansas“. Kita, minėto autoriaus nuomone, sveikatos blogėjimo priežastis – per mažas fizinis aktyvumas, TV žiūrėjimas, kompiuterio naudojimas ir pan.

Kad asmens fizinė, psichinė, socialinė ir dvasinė darna sudaro visuminį / holistinį sveikatos modelį, rodo biopsichosocialinės sveikatos elementų tarpusavio sąveika. Antai viename „Veido“ žurnale buvo didžiuojamasi Lietuvos karta, kuri neįsivaizduoja gyvenimo be MP3 grotuvo, mobiliojo telefono, interneto ir kitų naujų technologijų, kuri tuo požiūriu pranašesnė už tėvų kartą. Biologijos mokslo ir sveikatos specialistams tokie jaunosios kartos gebėjimai, virstantys pomėgiu, o neretai ir priklausomybe nuo technologijų, kelia ne pasididžiavimą, bet nerimą. Kaip teigia N. Doidge (2007), „kiekviena ilgalaikė veikla keičia ne tik psichiką, bet ir smegenis“, pvz., televizijos žiūrėjimas, t. y. viena iš specifinių dabartinio žmogaus veiklų, koreliuoja su smegenų problemomis. N. Doidge nustatė, kad vaikai, kurie nuo trejų metų intensyviai žiūrėjo televizorių ar žaidė kompiuterinius žaidimus, pradinėse klasėse negalėjo sutelkti dėmesio, buvo impulsyvūs, judrūs. Kiekviena elektroninė priemonė savitai pertvarko vaiko psichiką ir smegenis. Pvz., TV techniką naudojančiuose vaizdiniuose ir muzikiniuose žaidimuose dėl įvairių iškirpimų, redagavimų veiksma vyks ta kur kas greičiau nei tikrovėje. Asmenys nuo mažens pripratę prie pagreitinant besikeičiančio tempo, tiesiog nepakenčia lėčiau ateinančios informacijos. Kaip teigia N. Doidge, tokiems vaikams darosi sunkiau skaityti, dalyvauti sudėtingame pokalbyje, klausytis paskaitų. Šios glaustai perpasakotos psichiatro N. Doidge mintys paaiškina dabartinių moksleivių sumenkusio raštingumo priežastis. Be to, mokslininkas nurodo, kad plastiška nervų sistema yra atsakinga už daugelį rigidiškų poelgių, susijusių su nepakankamu žmogaus gebėjimu keisti numatytą veiklos programą, kai dėl susidariusių aplinkybių ją keisti būtina.

Pateiktosios sąsajos darsyk pabrėžia fizinės veiklos / kūno kultūros aktualumą asmens vystymuisi ir visaverčiam gyvenimui: „treniruojamos organizmo fiziologinės funkcijos, formuojami judėjimo įgūdžiai, kad judesiai ir veiksmai skatintų vaikų pojūčius, padėtų suvokti supantį pasaulį, savo fizinės ir psichinės galias (Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai, 2003, p. 639).

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos paauglių bei jaunuolių psichosocialinės adaptacijos ypatumus kai kuriais fizinės sveikatos bei psichologinės savijautos aspektais tyrė S. Žukauskas (2004), vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių psichosocialinę adaptaciją kūno kultūros pamokose aptarė R. Malinauskas, Š. Klizas (2009). Skirtingo fizinio aktyvumo paauglių (lanko sporto mokyklą, lanko sporto būrelius mokykloje, sportuoja savarankiškai, fiziškai aktyvūs tik kūno kultūros pamokose) savęs vertinimo ypatumus analizavo V. Volbekienė (2004), D. Masiliauskas (2009). L. Bobrova, A. Dvelienė, A. Norkus (2007) apibendrina sportuojančių ir nesportuojančių mokinių vertybinių orientacijų empirinį tyrimą. Fizinio aktyvumo įtaką žmogaus asmenybei tyrinėjo P. Arnold (1994), D.S. Bergman (1999), K. Miškinis (1998), A. Čiužas, V. Ratkevičienė (2000) ir kt. Kaip matyti iš aukščiau nurodytų autorių tyrimų kryptių, psichosocialinės adaptacijos mokykloje problemos nagrinėtos savęs vertinimo ir pasitikėjimo savimi aspektais.

Nors moksleivių psichosocialinės adaptacijos problema kelia visuomenės, įskaitant ir pedagogus, susirūpinimą (Malinauskas, Klizas, Šniras, 2008; Klizas, Malinauskas, Dumčienė, 2009), tačiau psichosocialinės adaptacijos kūno kultūros pamokose ypatumams dar nepakankamai skiriama dėmesio, vadinasi, jo stokojama ir nagrinėjant kūno kultūros pedagogo / trenerio kvalifikaciją bei kompetencijas, darančias lemiamą poveikį sportinės veiklos patrauklumui puoselėti.

Tik nuo pedagogo priklausys, ar jis sugebės įkvėpti mokinių sportuoti, padėti jam prisitaikyti prie pamokos ar treniruotės veiklos, siekti sportinio meistriškumo, priklausys ir fizinė, psichinė, socialinė ugdytinio gerovė, t. y. biopsichosocialinė sveikata.

Tyrimo tikslas. Preliminariai apibūdinti sporto pedagogui reikalingas kompetencijas moksleivių sportinei veiklai aktyvinti, įgyvendinant bendrųjų programų tikslus ir uždavinius.

Uždaviniai: Charakterizuoti mokymosi ar dalyvavimo sportinėje veikloje ir sporto pedagogo kompetencijų tarpusavio ryšius; referuoti sporto pedagogikos ir biopsichosocialinės sveikatos ryšius praktinėje veikloje.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa.

Tyrimo imtis. Šiaulių, Panevėžio, Jurbarko rajonų 50 sporto pedagogų.

Kompetencijos sąvokos aprėptis

Pasak P. Gudyno (2005), ugdymo kokybė labai priklauso nuo mokytojo kompetencijos, nes pedagogo darbą charakterizuojantys kintamieji gali paaiškinti gana didelę dalį mokinių pasiekimų variacijos. Mokytojo kompetencija, kaip svarbus ugdymo kokybės veiksnys, yra aktualus ir tuo požiūriu, kad, būtent, pedagogas yra pagrindinis švietimo paslaugų tiekėjas, o kokybiškai teikiamos paslaugos garantuoja ugdymo kokybę, apimančią įvairias veiklos sritis, įskaitant ir sveikos gyvensenos įpročius, pakankamą fizinį aktyvumą. Vadinasi, ugdymo kokybė priklauso nuo mokytojo kompetencijos.

Mokslinėje literatūroje *kompetencijos* konceptas nusakomas netapačiai, bet esmė tokia: kompetencija – funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos (Vaitkevičiūtė, 2002), kitaip tariant, tai „aukšto lygio praktinė veikla, nuolat aktyviai mokantis ir tobulėjant, lemianti sėkmingą darbo rezultatą konkrečiame profesiniame kontekste ir leidžianti specialistams veikti nenumatytose sudėtingose situacijose (Čegyte, Ališauskienė, 2009, p. 34). P. Jucevičienė ir D. Lepaitė (2000), akcentuodamos kompetencijos termino ir apibrėžimo esmingumą, teigia, kad kompetencijos terminas labiau atspindi veiklos pasaulio interesus, o žmogiškųjų išteklių vadybos tyrimų aspektas išryškina žmogaus vertybių, požiūrių ir asmeninių savybių įtaką kompetencijos struktūroje, „tai vertybinis pamatas ir asmeninės charakteristikos greta turimų žinių, įgūdžių ir gebėjimų juos taikyti veikloje, įgijus formalią kvalifikaciją sudaro žmogui galimybę tapti kompetentingu.“ Minėtos autorės kompetencijos terminą struktūrizuoja tokia seka: KOMPETENCIJA: Asmenybės savybės. Vertybės. Požiūriai.

KVALIFIKACIJA: Įgūdžiai. Mokėjimai. Žinios. Gabumai.

Šią kompetencijos, kaip sistemos, sandarą, įtaigiai galima komentuoti A. Stoof, R. L. Martens, J. J. G. van Merrienber, T. J. Bastiaens (2002) sąvokomis. Jie išskiria tokias kompetencijos struktūrą nusakančias dedamąsias: 1) *veiksmų atlikimas* kaip kompetencija; 2) *įgyta kvalifikacija* kaip kompetencija; 3) kompetencija kaip *asmeninės savybės*, t. y. *profesiniai gebėjimai, gabumai, vertybės, požiūriai*; 4) *metakognicija apie turimas žinias, mokėjimus ir įgūdžius*; 5) kompetencija kaip profesionalumas, kuris dar vadinamas aukštos kokybės veikla.

Vadinasi, kiekvieno asmens kompetencijas sudaro kelios dalys: *formalizuotos kompetencijos*, išreikštos vertybės pripažintais diplomais ir pažymėjimais; *dokumentuoti neformaliojo mokymosi rezultatai* – tai, kas įgyjama tobulinantis įvairiuose kursuose ir seminaruose; kompetencijos apie kurias asmuo žino, bet jos oficialiai nėra pripažįstamos, būtent, savaiminio mokymosi kompetencijos (Gudauskaitė, 2007).

Būtina atkreipti dėmesį, kad mokytojo kompetencijai didelės įtakos turi asmeninės savybės, nes, kaip teigia V. Lepeškienė (2004), dėl besikeičiančių visuomenės reikalavimų mokyklai ir mokytojo profesijai, naujo mokytojo vaidmens suvokimo pastaraisiais metais ugdymo filosofų, edukologų, psichologų dėmesio centre vis dažniau atsiranda mokytojo asmenybės ypatumai, jo santykiai su vertybėmis, etiniai darbo aspektai. „Mokytojo profesionalumas siejamas su jo asmenybės ypatumais, o ne vien da-

lyko žinojimu, didėja mokytojo atsakomybė ir plečiasi jos ribos: nuo tarpininko tarp mokymo programos ir mokinio prie asmeniškės, specifinės situacijos atžvilgiu požiūrio į mokymą, išsilavinusio, laisvo ir atsakingo žmogaus ugdymo“ (Lepeškienė, 2004, p. 5). Todėl galima teigti, kad ugdymo kokybės siekiui mokytojo asmenybė taip pat yra labai reikšmingi ir svarbūs veiksniai, kaip darbai reikalingos savybės (1 lentelė), kaip dalis psichinės ir socialinės ugdytinio sveikatos prielaidų.

1 lentelė. *Darbai reikalingos savybės*

Nr.	Ypatybių pavadinimai
1.	Aktyvumas
2.	Savimonė
3.	Sugebėjimas mokytis
4.	Mokėjimas dirbti grupėje
5.	Komunikabilumas
6.	Noras bendradarbiauti
7.	Atsakomybės jausmas
8.	Identifikavimasis su darbovieta
9.	Pakantumas kritikai

Remiantis 1 lentelėje išvardytomis sporto pedagogo darbai reikalingomis asmens savybėmis, galima teigti, kad asmuo, turi išsiugdyti tokias savybes, kurios lavintų ir ugdytų reikalingas kompetencijas sportinio darbo strategijai ir taktikai realizuoti.

Kūno kultūros pamoka – formaliojo ugdymo vieta

Asmens pasirengimą ugdymo darbai pirmiausia lemia formalizuota kompetencija.

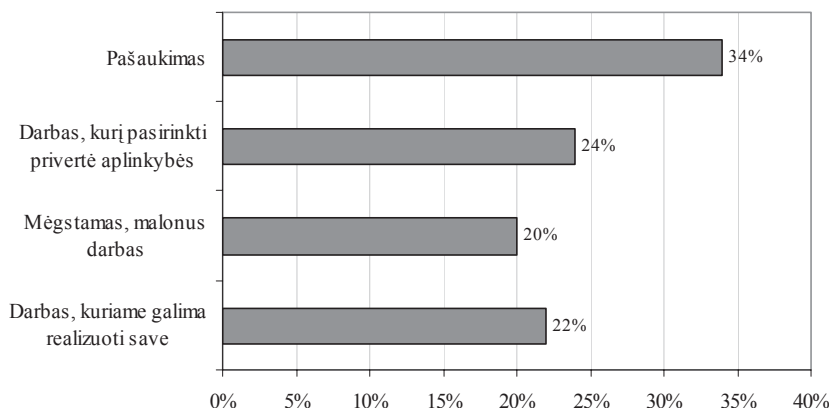
Tyrime dalyvavę pedagogai išsilavinimą įgijo trijose aukštosiose Lietuvos mokyklose: Lietuvos sporto universitete, Šiaulių universitete ir Vilniaus edukologijos universitete. Dokumentuota neformaliojo mokymosi kompetencijos dalis tiesiogiai priklauso nuo darbo stažo. Daugiausia respondentų, turinčių nuo 11 iki 15 metų sporto pedagogo darbo stažą (2 lentelė).

2 lentelė. *Sporto pedagogų / respondentų sklaida pagal išsilavinimą ir profesinę darbo patirtį*

Vertinimo kriterijai	Absoliutus skaičius	Procentas
Respondentų pasiskirstymas pagal sporto pedagogo stažą		
Dirba pirmus metus	4	8
Iki 5 metų	3	6
6–10 metų	12	24
11–15 metų	23	46
16–20 metų	4	8
Daugiau nei 20 metų	4	8
Iš viso	50	100
Respondentų pasiskirstymas pagal įgytą išsilavinimo vietą		
Vilniaus edukologijos universitetas	18	36
Šiaulių universitetas	10	20
Lietuvos sporto universitetas	22	44
Iš viso	50	100

Remiantis 2 lentelės įrašais, galima teigti, kad ir teoriniu, ir praktiniu aspektu sporto pedagogai turi reikalavimus atitinkančius pagrindus tiek formaliajam, tiek neformaliajam mokinių ugdymui, gali sudominti juos sporti-

ne veikla ir tinkamai prisidėti prie jų fizinės ir psichinės sveikatos puoselėjimo. Be to, buvo aiškintasi, kaip sporto pedagogai vertina savo darbą, kuri charakteristika jiems svarbiausia (1 pav.).

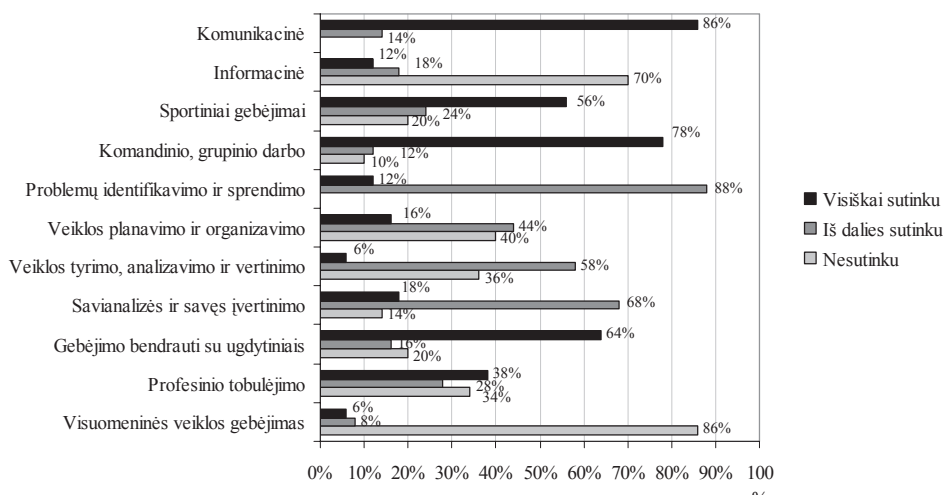

1 pav. Sporto pedagogų požiūris į savo santykį su darbu

Semantiniu požiūriu sąvoka *pašaukimas* turi dvi leksines reikšmes: 1) palinkimas į kokį nors darbą, profesiją ir 2) gyvenimo tikslas. „Psichologijos žodyne“ (2003) *pašaukimo* sąvoka pirmiausia siejama su *tikslu*, būtent: aukščiausias tikslas, kuriam žmogus paskiria visą gyvenimą ir kuris padeda žmogui maksimaliai išreikšti savo individualybę, padeda įveikti sunkumus ir nesėkmes, skatina tobulėti. Kiti sąvokos komentarai siejami su darbu: pašaukimas suteikia prasmę darbui; visas gyvenimas iš esmės skiriamas pasirinktai profesijai. L. Jovaišos (2007) žodžiais tariant, pašaukimas yra motyvacinis, potencialus ir charakterio savybių visuma, reikalinga pedagoginiam darbui sėkmingai ir su pasitenkinimu dirbti, išgyventi jį kaip savo gyvenimo paskirtį (p. 217). Pedagoginiam pašaukimui būdingos savybės – būdo patrauklumas, empatija, parengtis padėti, savitvarda, teisingumas – be abejo, turi lemiamo poveikio, nuteikiant ugdytinį per sportą vi-

sapusiškai rūpintis savo dabartine ir būsima sveikata. Vadinasi, preliminariais duomenimis, kas trečiam sporto pedagogui jo darbas teikia džiaugsmą, pasitenkinimą. Tokią būseną lemia vidiniai skatuliai, o ne kitų žmonių vertinimas, atlyginimas ar analogiški išoriniai stimulai. Žinoma, pastarųjų negalima absoliučiai ignoruoti. Aukščiausiajam savo darbo vertinimui labai artimi kiti du apibūdinimai: „darbas, kuriame galima realizuoti save“ (22 proc.) ir „mėgstamas, malonus darbas“ (20 proc.). Ir vienu, ir kitu atveju toks darbas lydimas pasitenkinimo, malonumo jausmo, o tai pozityviai veikia ne tik ugdytoją, bet ir ugdytinius, nes, *stebėdami* savo mokytoją ar trenerį, vaikai ir paaugliai *dalyvauja savaiminio mokymosi procese*.

Mokinių sveikatinimo aspektu viena pagrindinių ir svarbiausių sporto pedagogų veiklų yra kūno kultūros pamoka. Aiškintasi, kurios pedagogo kompetencijos yra svarbiausios kūno kultūros pamokai organizuoti (2 pav.).

2 pav. Kompetencijos, reikalingos kūno kultūros pamokai organizuoti

86 proc. apklaustųjų sutiko su teiginiu, kad, organizuojant pamoką, svarbiausia – komunikacinė kompetencija. Šiam teiginiui galima pritarti iš esmės, nes nuolat pedagogų atsakymuose išryškėja poreikis bendradarbiau-

ti ir bendrauti, tačiau ši kompetencija privalo turėti daug įtaigumo ir poveikumo požymių. Sugestyvumas – viena iš esminių prielaidų mokiniui sudominti pamokos turiniu, diegiant pasitikėjimą savo galiomis tinkamai atlikti prati-

mus / judesius, išvelgiant tų fizinių veiksmų grožį ir reikla-
muojant jų naudą laikysenai, psichologinei būsenai ir kt.

Labai svarbi ir komandinio ar grupinio darbo orga-
nizavimo kompetencija (78 proc.). Galima sutikti, kad, bū-
tent, kūno kultūros pamokose yra didžiausios galimybės
dirbti grupėmis ar komandomis. Ši kompetencija svarbi
ir organizuojant neformaliojo švietimo veiklą, nes sporti-
nė veikla – pirmiausia komandinė veikla. Komandinės
veiklos pranašumas – kiekvieno jos nario atsakomybė
už jam deleguotas užduoties kuo geresnį įgyvendinimą,
tinkamą tarpusavio veiksmų derinimą, etiškus tarpusavio
santykius. Visa tai žadina pozityvias emocijas, užtikrina
gerą savijautą ir stiprina biopsichosocialinę ugdytinio
sveikatą. Biopsichosocialinės sveikatos modelis reikalauja
atsižvelgti į visus keturis asmens sveikatos aspektus:
biologinį, psichologinį, socialinį ir dvasinį, kurie yra vie-
nodai svarbūs ir visaverčiai žmogaus gyvenimui. Sporto
pedagogo gebėjimą rūpintis biopsichosocialine mokinių
sveikata rodo jų požiūris į problemų sprendimo ir identifi-
kavimo, savianalizės veiklos reflektavimo kompetencijas,
siekį profesiskai tobulėti.

Profesinio tobulėjimo kompetencija pažymėta
tik dalies (38 proc.) apklaustųjų atsakymuose. Darytina
prielaida, kad sporto pedagogai neturi didelio noro kelti
kvalifikaciją ar tobulintis, nors kasdieniai pokyčiai švie-
timo sistemoje ir visuomenės gyvenime reikalauja nuolat-
inio tobulėjimo ir gebėjimų ugdymo. Priežastys: nėra
tinkamos bazės, šeiminės aplinkybės, galimi ir nuovargio
požymiai. Bene svarbiausia priežastis – profesinį tobu-
lėjimą tiriamieji suvokia kaip specializuotų sportinių ir
dalykinių pedagoginių-psichologinių įgūdžių gerinimą, į
antrą planą nustumdami socialinius ir dvasinius sveikatos
elementus.

Tokią nuostatą patvirtina ir apklaustųjų nuomonės
pasiskirstymas savęs vertinimo ir įsivertinimo (18 proc.)
kompetencijos ugdymo ir reikalingumo pamokoje aspek-
tu, nors reikalavimai šiuolaikinei pamokai, būtent, ir sieja-
mi su veiklos refleksija.

Darbas, organizuojant neformaliojo švietimo veiklą

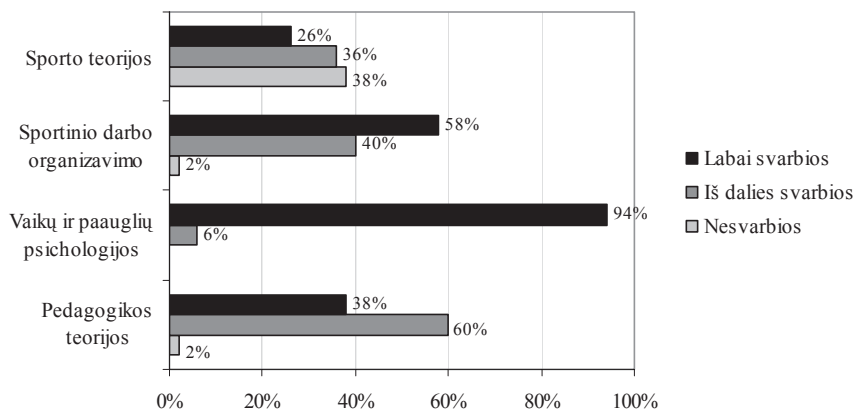
Neformalusis ugdymas Lietuvoje atlieka tik forma-
liojo ugdymo papildymo funkciją. Iki 2003 m. jis netgi
buvo vadinamas papildomu ugdymu. Lietuvai kurti nefor-
maliojo ugdymo sistemą trukdo tai, kad ji neturi tokių ne-
formaliojo ugdymo tradicijų kaip Vakarų Europos šalys.

Nors šiuo metu vykdomos ugdymo turinio refor-
mos, tačiau praktikoje neformalusis ugdymas yra veikla,
orientuota į vaikų ir jaunimo proginių užimtumą. Neforma-
lusis ugdymas, kaip ir formalusis, gali būti realizuojamas
įvairiais būdais: per ugdytojus, per švietimo erdves, tai-
kant neformaliojo ugdymo metodus formaliajame švietime.
Todėl akcentuotina, kad neformalusis ugdymas teikia
tokių pat galimybių ugdyti moksleivius darniojo švietimo
nuostatomis kaip ir formalusis ugdymas.

Antra vertus, mokinių dalyvavimas neformaliojo
ugdymo renginiuose, kad ir proginiuose, daugiau ar ma-
žiau prisideda prie jų biopsichosocialinės sveikatos geri-
nimo.

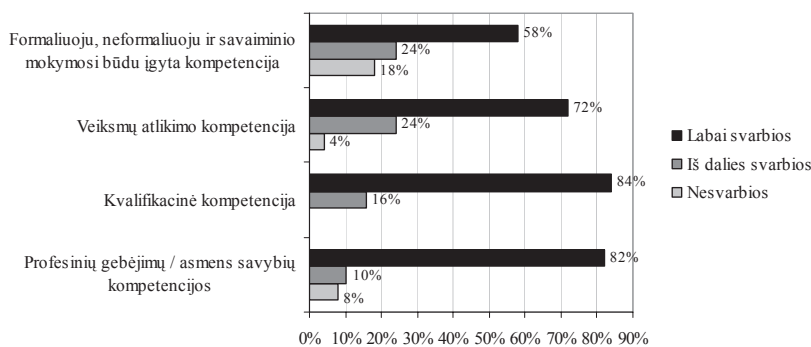
Labai dažnai sporto pedagogas yra ir treneris. To-
dėl labai svarbu sukurti gerą socialinį psichologinį klima-
tą komandoje, suburti ją tokią, kad jos nariai sėkmingai
bendrautų tarpusavyje ir bendradarbiautų aikštelėje, bet ir
būtų asmenybės. Šios nuostatos labai tinka, būtent, toms
komandoms, kurios kuriamos neformaliojo ugdymo me-
tu, kad jaunuoliai patirtų malonumą ne tik dėl tenkinamų
sportinių interesų, bet ir dėl galimybės veikti drauge. Va-
dinasi, šioje veikloje sporto pedagogas turi atskleisti visas
savo savybes, kad patrauktų mokinius savo elgesiu, cha-
rakteriu ir sudomintų veikla.

Kad neformalusis ugdymas vyktų įtaigiai, veiks-
mingai ir atitiktų planuotas siekiamybes, apklausos daly-
viai akcentavo formaliuoju ir neformaliuoju būdu sukaup-
tų žinių įtaką, teikdami prerogatyvą šioms teorinėms kryp-
tims (3 pav.).

3 pav. Neformaliajam ugdymui realizuoti įvairių sričių žinių gradacija pagal svarbą

Vertindami savo kompetencijas kaip atskirus siste-
mos elementus, apklausos dalyviai išreiškė toki požiūrį
(4 pav.).

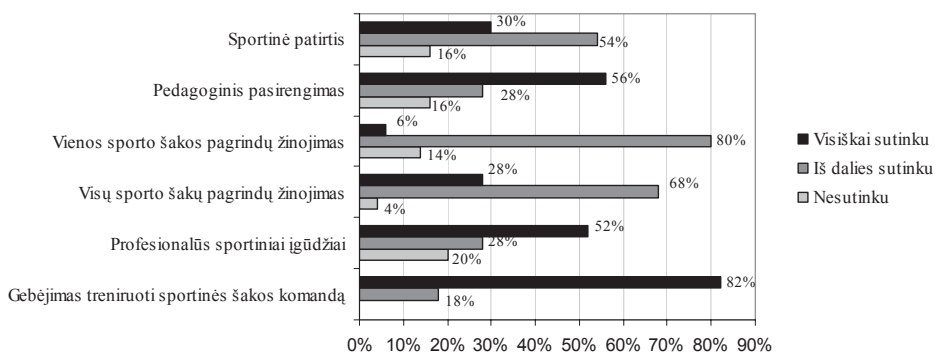

4 pav. Kompetencijų sistemos elementų skalė pagal svarbumą

4 pav. teikiama informacija rodo, kad sporto pedagogai tinkamai suvokia savo misiją – ugdyti vaikų poreikį būti fiziškai aktyviems ir siekti, kad fizinis aktyvumas taptų neatskiriama jų kasdienio gyvenimo dalis. Būtina pabrėžti, kad sporto pedagogai, organizuodami įvairią neformalią veiklą, gali puikiai pademonstruoti savo sportinius gebėjimus. Tai itin reikšmingas moksleivių savaiminio mokymosi veiksnys. Nuolat tarsi pasyviai stebėdami savo mokytojo ir / ar trenerio aktyvų dalyvavimą sportinėje veikloje, vertindami jo dalykinius veiksmus / judesius, mokiniai patiria poreikį patiems visa tai išbandyti namų aplinkoje su draugais ar mokyklos stadione, įsijungti į užklausinę / užmokyklinę sportinę veiklą. Toks savaimi-

nis interesas sumažina laimėjimo ir pralaimėjimo svarbą ir pabrėžia vaikų išitraukimą į skirtingas sporto rūšis pagal asmenines, socialines ir gebėjimų pakraipas, suteikia džiaugsmo ir sėkmės pojūtį visiems, nekliaudo formuotis gebėjimams ir jų tobulėjimui, ugdo gerą sportinį elgesį, kaip antai: savikontrolę, discipliną, kooperavimąsi, toleranciją ir pagarbą.

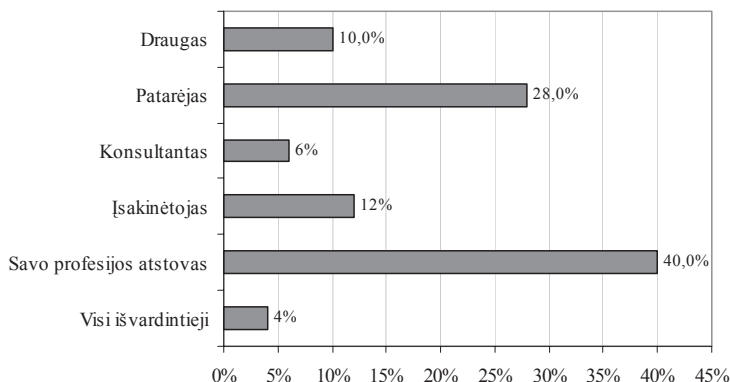
Tiek šalies, tiek konkrečios ugdymo institucijos mastu keliami mokinių sveikatinimo sportu ir kita aktyvia veikla uždaviniai reikalauja, kad sporto pedagogas būtų susiformavęs tvirtas nuostatas į dalykines kompetencijas, reikalingas dirbant ugdymo įstaigoje. Tyrimo dalyvių profesinės vertybės šiuo aspektu atspindi 5 pav.

5 pav. Dalykinės kompetencijos, reikalingos dirbant ugdymo įstaigoje

Remiantis 5 pav. informacija, galima teigti, kad dalykines kompetencijas sporto pedagogai sieja su sportiniu profesionalumu ir sportinio treniravimo gebėjimais, su sportine patirtimi. Vadinasi, tik pats sportuodamas pedagogas gali tinkamai ruošti ugdytinius per formaliąją, neformaliąją ir savaiminio mokymosi veiklą.

Dažniausiai pedagogai, be formaliai švietimo įstatyme apibūdinto statuso, yra vertinami mokinių bei kolegų pagal atliekamus vaidmenis tiesioginiame darbe. Siekta išsiaiškinti, kaip sporto pedagogai suvokia savo asmeninį vaidmenį, siedami jį su kompetentingo specialisto funkcijomis (6 pav.).

6 pav. Sporto pedagogo vaidmuo, atspindintis kompetentingą specialistą

Siekiant įvertinti 6 pav. atspindėtus duomenis, būtina išskleisti vartojamų sąvokų definicijas, būtent:

- *draugas* – sąvoka dažniausiai vartojama charakterizuoti asmeniui, su kuriuo palaikomi artimi santykiai, t. y. bičiuliški ryšiai; pedagoginiu aspektu šią sąvoką derėtų sieti su dorovine charakterio savybe, t. y. polinkiu bendrauti, kuriam artimi sinonimai *komunikabilumas*, *visuomeniškumas*;
- *patarėjas* – asmuo, pamokantis, kaip elgtis, ką daryti;
- *konsultantas* – kurios nors srities specialistas, teikiantis patarimus, išvadas savo specialybės klausimais;
- *įsakinėtojas* – asmuo, savo veikloje besielgiantis pabrėžtinai griežtai, įsakmiai, besivadovaujantis paliepimais, reikalavimais;
- *savo profesijos atstovas* (profesinė autokoncepcija), kuris a) laikosi istoriškai konkrečioje visuomenėje dirbančių pedagogų veiklos *dorovinių normų kodekso*; b) pasižymi pedagoginiam darbui aktualiais *sugebėjimais* (loginio, diskursinio kūrybinio mąstymo; diagnostiniais, t. y. ugdytinių pažinimo); reguliaciniais (vadovavimo, organizavimo ir santykių derinimo); įtaigavimo (gebėjimo paveikti žodžiu ir be jo); didaktiniais, ekspresiniais, socialiniais; c) kuris pasižymi *pedagoginiu mąstymu*: moksliniu (empiriniu ir teoriniu) ir praktiniu, t. y. technologiniu, asmeninių problemų sprendimo, situacinių įvykių analizės; d) kuris valios pastangomis, kruopščiu darbu įveikdamas sunkumus, teoriją siedamas su praktika, kūrybingai tvarkydamas bei tobulindamas savo pedagoginę veiklą, siekia *pedagoginio meistriškumo* (pagal L. Jovaišą, 2007, p. 214–217).

Kaip matyti iš 6 pav., 40 proc. tyrimo dalyvių rinkosi autokoncepcijos variantą, nes jis tam tikra prasme apima ir konsultanto bei patarėjo funkcijas, ir komunikabilumo bei visuomeniškumo požymius. *Draugo* variantas tiriamiems dažniausiai asocijavosi su tos sąvokos pirmąja reikšme, būtent, bičiulivimusi, artima draugyste.

Visi respondentų pasirinkti atsakymų variantai teigiamai veikia biopsichosocialinę ugdytinių sveikatą, tačiau labiausiai paveikūs sporto pedagogo vaidmenys, atspindintys profesinę autokoncepciją.

Išvados

1. Sportinio darbo pasiekimų strategija ir taktika apima formalioju, neformalioju ir savaiminiu mokymu(si) įgytas kompetencijas, sudarančias prielaidas meistriškumui, profesionalumui puoselėti, kurie būtini bendrųjų programų iškeltiems sportinės veiklos tikslams ir uždaviniams realizuoti.
2. Sporto pedagogų turimų kompetencijų apžvalginė analizė rodo, kad jie dalykiškai ir psichologiškai pasirengę formaliajam ir neformaliajam mokinių ugdymui bei jų sudominimui sportine veikla ir sistemingais užsiėmimais bei planuotais ir proginiiais renginiais įgyvendinti bendrųjų programų reikalavimus kūno kultūrai.
3. Trečdalis tyrimo dalyvių (34 proc.) savo, kaip sporto pedagogo, veiklą tapatino su pašaukimu, 20 proc. nurodė galintys darbe realizuoti save, 20 proc. – tai mėgstamas,

malonus darbas. Pozityvus savo profesinės veiklos vertinimas betarpiškai siejasi su kompetencijų, reikalingų kūno kultūros pamokai organizuoti, puoselėjimu.

4. Nustatyta tokia kompetencijų sistemos elementų išsidėstymo pagal svarbumą skalė (tiriamųjų požiūris): įgyta kvalifikacija; profesiniai gebėjimai, gabumai, vertybės, požiūriai; veiksmų atlikimas; metakognicija.
5. Dalykinės kompetencijos pagal svarbą, anketinės apklausos duomenimis, išsidėstė tokia seka: gebėjimas treniruoti sportinės šakos komandą; pedagoginis pasirengimas; profesionalūs sportiniai įgūdžiai; sportinė patirtis; visų sporto šakų pagrindų žinojimas.

Literatūra

1. Arnold P., 1994, Sport and moral education. *Journal of Moral Education*. Nr. 23 (1).
2. Baranauskienė I., 2002, *Personalo valdymas*. Kaunas: Technologija.
3. *Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai II*. 2003.
4. Bergman D. S., 1999, Moral reasoning in sport: implications for physical education. *Sport, education and society*. Nr. 2.
5. Bobrova L., Dvelienė A., Norkus A., 2007, Sportuojančių ir nesportuojančių mokinių vertybinių orientacijų empirinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3 (14).
6. Čegytytė D., Ališauskienė S., 2009, Specialistų komandos bendroji pasidalyta kompetencija tenkinant vaikų specialiuosius poreikius: koncepto analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1.
7. Čiužas A., Ratkevičienė V., 2000, Vertybinių jaunimo orientacijų tyrimai Lietuvoje. *Sociologija: praeitis ir dabartis*. Kaunas.
8. Doidge N., 2007, *The brain that changes itself*. Ottawa.
9. Grajauskas L., Čepulėnas A., 2009, Ugdymo turinio įvairovė kaip veiksnys, skatinantis ugdytinių motyvaciją sportuoti. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. Nr. 3 (74). P. 15–20.
10. Gudauskaitė S., 2007, Žinių visuomenės link: organizacijos darbuotojo kompetencijos. *Informacijos mokslai*. Nr. 40.
11. Gudynas P., 2005, Ugdymo kokybės samprata ir kokybės problemos. Švietimo plėtotės centras. Prieiga internete: <http://www.pprc.lt/MethodineVeikla/naujienos/Ugdymo_kokybes_samprata_ir_kokybes_problemos.pdf>.
12. Jovaiša L., 2007, *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
13. Jucevičienė P., Lepaitė D., 2000, Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*. Nr. 1 (22). P. 44–50.
14. Klizas Š., Malinauskas R., Dumčinė A., 2009, Viduriniojo mokyklinio amžiaus moksleivių psichosocialinė adaptacija lyties aspektu. *Sveikatos mokslai*. Nr. 1.
15. Malinauskas R., Klizas Š., Šniras Š., 2008, Viduriniojo mokyklinio amžiaus moksleivių socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*. Nr. 2 (69).
16. Malinauskas R., Klizas Š., 2009, Viduriniojo amžiaus moksleivių psichosocialinė adaptacija kūno kultūros pamokose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1 (22).
17. Martinkus A., 1995, Mokytojo vaidmuo, ugdant vaiko sveikatą. *Lietuvos mokykla: ugdymo turinys ir būdas*. Klaipėda.
18. Masiliauskas D., 2009, Skirtingo fizinio aktyvumo paauglių savęs vertinimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 2 (23).
19. Mažeikaitė V., 2010, Šakių 5–6 klasių moksleivių fizinio aktyvumo, sveikatos ir savęs vertinimo ryšys su laiku, praleidžiamu prie TV ir kompiuterio. *Magistro darbas*. Kaunas: Lietuvos sporto universitetas.

20. Miškinis K., 1998, *Trenerio etika*. Kaunas: Šviesa.
21. Lepeškienė V., 2004, Mokytojo asmenybės ypatumai ir jo profesinė veikla. *Žvirblių takas*. Nr. 2. P. 5.
22. *Psichologijos žodynas*, 2003. Vilnius.
23. Sakalas A., 2003, *Personalio vadyba*. Vilnius: Margi raštai.
24. Stoof A., Martens R. L., van Merriënboer J. J. G., Bastiaens T. J., 2002, The Boundary Approach of Competence: A Constructivist Aid for Understanding and Using the Concept of Competence. *Human Resource Development Review*. Nr. 1. P. 345. Prieiga internete: <<http://hrd.sagepub.com/cgi/content/abstract/1/3/3/345>>.
25. Vaitkevičiūtė V., 2002, *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: leidykla „Žodynas“.
26. Volbekienė V., 2004, *Fizinis aktyvumas: gyvenimo ir igūdžių pamokos*. Vilnius.
27. Žukauskas S., 2004, Moksleivių psichosocialinė adaptacija mokykloje kai kuriais fizinės bei psichinės sveikatos aspektais. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 3.

TVARIETY OF COMPONENTS IN COMPETENCE SYSTEM OF SPORTS TEACHERS: CONTEXT OF REQUIREMENTS IN GENERAL PROGRAMMES

Algimantas Džiuvė

Summary

General programmes of Lithuanian comprehensive schools emphasize that physical education and sports activities are important elements of general culture. Such activities contribute to development of physical, mental and spiritual harmony in a person. Encompassing various forms of manifestation of physical activeness of a person sports and physical education enable a person to develop understanding of self, enhance physical and mental endurance, adhere to moral standards, develop self-control, communication, and cooperation skills.

The carried out analysis of competences of sports teachers shows that these professionals are well prepared (both theoretically and psychologically) for the work they do. They are willing and able to get pupils interested in sports activities, and by using systematic and well-chosen assignments as well as special and planned events for pupils they contribute to improvement of physical and mental condition of pupils.

Keywords: sports teacher, competence, general programmes, physical education.

SPORTO PEDAGOGŲ KOMPETENCIJŲ SISTEMOS ELEMENTŲ ĮVAIROVĖ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ REIKALAVIMŲ KONTEKSTE

Algimantas Džiuvė

Santrauka

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose pabrėžiama, kad kūno kultūra / sportinė veikla yra svarbi bendrosios kultūros dalis, kuri padeda siekti asmens fizinės, psichinės ir dvasinės darnos. Apimdamas įvairias asmens fizinio aktyvumo raiškos formas, sportas / kūno kultūra sudaro sąlygas asmeniui pažinti save, ugdyti fizinę bei dvasinę ištvermę, laikytis moralinių normų, mokytis savitvarkos, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių.

Sporto pedagogo kompetencijų tyrimu nustatyta, kad šios srities specialistai dalykiškai ir psichologiškai tinkamai pasirėngę savo atliekamam darbui, kad nori ir geba sudominti mokinius sportine veikla, kad sistemingomis, apgalvotomis užduotimis pamokose ir proginiiais bei planuotais renginiais prisideda prie ugdytinių fizinės ir psichinės sveikatos gerinimo.

Prasminiai žodžiai: sporto pedagogas, kompetencija, bendrosios programos, kūno kultūra.

Įteikta 2013-04-15